НІЧ У ТУНДРІ

Місяць блищав, наче золотий диск. Зорі блідли од місячного сяйва. Внизу, як величезне біле покривало, простяглася північна пустиня — тундра.

— Брр... як холодно,— сказав олень. Сказав по-своєму, по-оленячому.

Б'ючи переднім копитом об землю, він розгрібав сніг. Потім товстими, наче гумовими, губами тулився до землі. Так олень добував з-під снігу мох та лишайники — свій харч.

Стадо північних оленів повільно йшло тундрою. Тут були старі олені, що мали великі гіллясті роги, були самиці з красивими телятами, хутро яких виблискувало в місячному сяйві, наче оксамит; були рухливі молоді олені вже не телята, але ще й не дорослі.

Серед них ходив і наш олень. Найстрункіший, він мав найкраще хутро і найбільшу силу в ногах.

Попереду йшов старий самець. Молодий олень випередив його. Щоб зігрітися, він то біг підтюпцем то бив ногами об сніг, добуваючи мох. Тишу тундри порушував лише рух оленів. Стадо було спокійне. Тільки старий олень-водій час од часу обережно оглядався. Та нічого, крім синіх іскор місячного сяйва на снігу, він не бачив.

Ні він, ні хтось із інших оленів не помічав, що якісь тіні пливли за ними, обережно припадаючи до снігової рівнини.

Олені спускались у невелику долинку. І враз, несподівано, на них кинулась вовча зграя. Шаленим бігом мчали вовки до оленів. Горіли вовчі очі ненажерливою люттю, і страшно клацали зуби.

Щосили кинулися тікати олені. Та вовки були близько. Телята не встигали за старими. Самці припиняли біг щоб їх боронити. Із диким виттям плигали вовки на спини оленям. Зуби врізувалися у шиї тварин.

На оленя-передовика кинулось кілька вовків. Він боронився, то підіймаючи якогось вовка на роги, то б'ючи задніми ногами.

Найпрудкіши і найклятіший вовк погнався за красивим струнким оленем. Це був вовк-водій. Він водив усю вовчу зграю. Ні один олень ніколи не втікав од цього вовка. Але на цей раз його спіткала невдача. Молодий олень мчав, наче вітер.

Бачачи, що він одстає від оленя, вовк злісно клацнув зубами і повернув назад.

А там, на сніжній скатерці, у світлі місяця вовча зграя справляла кривавий бенкет.

МИСЛИВЦІ ОГОЛОШУЮТЬ ВІЙНУ

В Улалайському улусі йде засідання улусної Ради разом із мисливським активом Улус — це район в Якутії — республіці, що займає великі простори Далекої Півночі.

На порядку денному — одне питання: боротьба з вовками.

Виступали кращі пастухи оленячого колгоспу. Говорив Ельян:

— Давно ніхто стільки вовків не бачив. Де вони взялись? Мабуть, здалека прийшли. Нападають на наших оленів. Хоч як ми і наші собаки боронимо їх, а щодня кількох не стає.

Старий мисливець Тоскан сказав:

— Чинять велику шкоду нам вовки. Ловимо ми лисиць з дорогим білим та блакитним хутром. Ловимо пастками. Приходиш до пастки і лише кілька кісточок та клаптики шкури бачиш Вовки знаходять пастку і шматують коштовного звіра. Полюємо ми на дикого оленя. Потрібні нам його м ясо, шкура й роги. Але вовки ще більше, ніж ми, полюють. Знищують цілі стада.

Вирішила улусна Рада посилити боротьбу з вовками: збільшити число пасток, розкидати отруйне м'ясо. Стріляти їх, де тільки можна, і кожному мисливцеві за вбитого вовка давати нагороду.

Великими зграями ходять вовки далеко по тундрії звідти забігають ближче до осель та нищать свійських оленів.

І туди, далеко в тундру, треба йти полювати на вовків.

Став перед Радою мисливець Тюбеляй. Молодий це був мисливець і дуже завзятий. Із списом на ведмедя ходив, з мотузком на вовка кидався

— Піду я далеко в тундру,— сказав Тюбеляй,— і обіцяю не повертатися, поки не знищу сто вовків.

— Молодець ти в нас, Тюбеляй,— похвалив його голова улусної Ради.

— І я піду з Тюбеляєм,— обізвався старий Тоскан,— я теж обіцяю знищити сто вовків.

Усі вітали Тоскана. Знали, що цей старий чоловік дуже розумний. Найкращі пастки вигадував він на різного звіра.

— А хто з нами третій? — звернувся до гурту мисливців Тюбеляй.

— Досить вас двох,— зауважив пастух Ельян — Може, там на вас і вовків не вистачить. Вони всі тут.

— Помиляєшся,— заперечив Ельянові Тоскан.— Тут багато мисливців — увесь улус. А там вовче гніздо. Коли ви на вовків тут натиснете, вони звідси туди втікатимуть.

— Коли мене приймете, то я буду третій,— сказав дзвінким голосом Тосканів небіж Оротук. Йому було тільки п'ятнадцять років, але всі в улусі його знали як доброго стрільця. І мисливці прийняли хлопця до своєї бригади.

САМІТНИЙ ОЛЕНЬ

Двоє мисливців бігли на лижах поруч нарт, запряжених дев'ятьма собаками. На нартах сидів третій мисливець Оротук.

Другий день вони йшли тундрою на північ. Оротук поганяв собак. Він узяв з собою довгу палицю хорей, що нею звичайно поганяють оленів І хоч старші мисливці сміялися з нього, він запевняв, що привчить собак до хорея.

Коли вони об'їздили горбок, під яким росли невеликі кущики, собаки захвилювалися. Оротук і Тюбеляй схопились за рушниць Між кущиками з'явилась гнучка шия, оксамитове хутро і невеликі віти рогів молодого оленя. Красивий, наче намальований або, швидше, вирізьблений, він стояв непорушно тільки одну секунду. Тюбеляй вистрілив. Та в той момент, коли мисливець натиснув курок, олень нахилив голову. Куля пішла далеко в тундру, щоб там заритись у сніг. І, наче та куля, зірвався олень. Тільки сніг пилом бризнув з-під його копит.

Виснули собаки, підхопивши нарти, рвонулися доганяти оленя. Оротук ледве вдержався, щоб не злетіти з нарт. Зачовгали своїми лижами Тюбеляй і Тоскан і побігли щосили.

Але де було їм угнатись за цим оленем. За десять хвилин він зник з їхніх очей. Проте собаки ще довго бігли його слідом.

Оротук, прив'язавши до хорея ремінну петлю, закинув її на голову передньому собаці. Тільки так він спинив їх, бо крики не помогли. Незабаром надбігли старші мисливці.

— Оротук, чому ти не стріляв? — спитав Тоскан.

— Мені було його шкода. Я вперше бачив такого красивого оленя. Це оксамитовий олень.

— Поганий з тебе мисливець.

— Ні, дядьку, не поганий. Але я хотів би краще бачити його живим у своєму табуні, ніж мертвим біля моїх ніг.

— Лови вітра в полі, а оленя в тундрі. Знайти його важко. Впіймати його — ще важче. Приручити його — майже неможливо.

— Неможливого не буває,— вперто стояв на своєму Оротук. Я хочу мати його серед наших колгоспних оленів.

Суперечку небожа з дядьком перебив Тюбеляй.

— Пропоную,— сказав він,— зупинитись тут. Поставимо намет. Недалеко є кущі, ми матимемо паливо.

Мисливці погодилися. Оротук випріг з нарт собак. Тоскан і Тюбеляй втоптали сніг і почали напинати намет.

Оротук радів, що вони зупинились тут. Він сподівався ще раз побачити оксамитового оленя.

Другого дня їм удалося вбити старого оленя з поламаними рогами. Взявши тільки серце, печінку та лопатку собі на їжу, вони решту залишили на місці полювання. Гадали, що мертвий олень приманить вовків, і вони попадуть в пастку. Навколо поставили дев'ять вовчих пасток, кожен — по три.

ЧИЯ НОГА?

Минуло два дні, відколи серед пустинної тундри став мисливський намет. Полювали по черзі. Старому Тосканові пощастило. Він кілька разів бачив вовків і вбив їх сімнадцять. Тюбеляй, якось помітивши зграю, пішов їй назустріч. Вовки кинулись на нього, але мало вчинили шкоди. Лише вовк-водій укусив його. І тільки цей вовк утік.

Оротук бачив тільки двох вовків. Правда, убив обох, бо рушниця в його руках стріляла не хиблячи.

Якось надумали мисливці піти оглянути вовчі пастки. Запрягли собак і, не беручи з собою нічого, крім рушниць та ножів, сіли в нарти.

Дужі собаки легко і швидко подалися в дорогу.

На місці вбитого оленя вони побачили тільки кістки. Вовки та лисиці — про це свідчили численні сліди — згризли все, що тільки подужали їхні гострі зуби.

Мисливці по черзі оглядали пастки.

Перші три належали Тюбеляєві. В кожній пастці знайшли мертвого вовка. їх пообгризали лисиці. Тюбеляй почав здирати шкури та одрізувати язики. Язики він оддавав собакам. Тоскан біля своєї пастки робив те саме, що Тюбеляй, бо й туди попали три вовки.

Тільки Оротук ходив без діла. Йому знов не щастило. В дві його пастки замість вовків попали лисиці, але хтось їх об'їв. У третій пастці він знайшов лише шматок вовчої ноги — нижче коліна. Вовк попався у пастку однією ногою. Що було далі з тим вовком невідомо. Може, якісь звірі з'їли його. Може,— і це ймовірніше,— вовк сам собі відгриз ногу. Бувають такі кляті вовки.

Так пояснював Тоскан своєму небожеві. Хлопець ходив у розпачі. Від таких пояснень хижаків у тундрі не меншало

— Нічого,— підбадьорював його Тюбеляй,— цей вовк все одно вже десь здох. Ми зарахуємо його тобі у здобич.

Пастки перевезли на інше місце, заправили їх принадою і повернулись до свого намету.

Вирішили, щоб наступного дня кожному вийти на полювання окремо. Кожен візьме з собою по три собаки.

Шляхи намітили так, щоб оточити звірину на великій площині.

ТОСКАН ІДЕ СЛІДАМИ

Старий Тоскан човгав лижами не поспішаючи. Йти йому було легко. Теплий хутровий одяг грів, не обтяжуючи його. У торбі за плечима лежав шматок оленячого м'яса та кілька сухарів.

Скоро зник намет, і він опинився в тундрі сам — лише з своїми собаками.

Незабаром вони нанюхали слід. Тсскан наблизився до них. Слід здався йому знайомим.

Це був слід оксамитового оленя, того самого, що так сподобався Оротукові. З сліду Тоскан пізнав, що олень пробіг недавно і дуже швидко.

"Значить, скоро зупиниться,— подумав мисливець.— Ану, спробую догнати". І, супроводжуваний собаками, він швидко подався на захід.

Тоскан не помилився. Дедалі слід оленя ставав свіжіший.

За півтори години слід повернув на північ.

"Наче він знає мій маршрут",— усміхнувся сам до себе мисливець.

Тепер кожну мить він міг сподіватися побачити оленя. Тоскан напружував свій зір і придивлявся до кожної цяточки попереду.

Собаки йшли разом з ним, не забігаючи далеко.

Але що таке? Тут зовсім недавно був олень. Тут він копитами розбивав сніг, добуваючи мох. Потім, видно, він чогось злякався і, мабуть, прожогом кинувся навтіки, взявши напрям на схід.

"Досить,— подумав Тоскан,— я втомився його переслідувати. Олень повернув назад, мені ж повертати ще рано. Мабуть, він вибіжить на Оротука".

Зробивши такий висновок, мисливець продовжував путь на північ. Він шкодував, що згаяв час, а втім, це не перешкодило йому пообідати олениною. М'ясо замерзло, і він стругав його ножем, наче дерево.

Незабаром собаки знов почули звіра. Тоскан зійшов на горбок і побачив у долині зграю вовків. Більшість з них лежала. Вони, мабуть, відпочивали або спали після вдалого полювання.

Собаки, побачивши багато вовків, одступились і підібгали хвости.

Тоскан зняв рушницю і ліг на сніг, поклавши біля себе усі патрони.

ОРОТУК ПОСПІШАЄ НА ПІВНІЧ

Місцевість, якою йшов Оротук, була надзвичайно рівна. Тільки де-не-де траплялися малесенькі горбики. Він не бачив жодного кущика. Літом тут стояло болото. Коли б не мороз, що зцементував поверхню цього болота то тут би не пройти. Літом сюди не одважувались іти навіть найкращі мисливці. Тепер це було цілком безпечно. Сніг вкривав болото й невеликі озерця. Навколо простяглась рівна долина.

Оротук бачив чимало різних слідів. За слідом полярної миші йшов слід лисиці. Слідами оленячого стада пройшли вовки. Але це було два-три дні тому.

Вдалині, може, за п'ятсот кроків, показався білий північний ліс. Він був недосяжний для рушниці звичайного мисливця. Але тут рушниця була в руках Оротука. Він підніс рушницю, і в той самий момент гримнув постріл. Лис залишився лежати на снігу.

Зідравши зі звіра шкуру, Оротук подався далі на північ.

Йому хотілося зустріти хоча б одного вовка, але, крім старого сліду, ніщо не говорило про можливу їх близькість.

Замість вовка, вдалині він помітив оленя. Олень був дуже далеко і, чимось сполоханий, швидко зник на заході.

Оротук навіть не став його переслідувати. Все ж, гадаючи, що оленя могли сполохати вовки, Оротук зійшов на його слід, щоб перетнути шлях хижакам, коли б вони появились. Він ішов уже довго і втомився. Але вважав, що відпочивати ще рано.

Незабаром увагу його привернули чотири крапки на обрії. Ці крапки нагадували те, що він шукав. Не інакше, як на нього йшли вовки. Зрадівши, Оротук прискорив ходу. Згодом одна з крапок стала людиною, а інші три — собаками. То був Тоскан.

Дядько і небіж зустрілись. Тоскан розповів про своє полювання: він убив сім вовків.

— А я йшов слідом оленя,— промовив Оротук.— Гадав, що його сполохали вовки.

— Ні, то я його сполохав. А ти той оленячий слід пізнав?

— Ні.

— Гай, гай... Придивляйся краще до слідів, небоже. То ж слід оксамитового оленя!

ТЮБЕЛЯЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ

Тюбеляєві собаки волокли за собою по снігу вовчі шкури. Мисливцеві вдалося вбити трьох вовків. Щоб собакам було неважко, він кожного обв'язав одним кінцем, а до другого поприв'язував шкури. Лише коли-не-коли він позирав на собак, щоб вони часом не перервали його мисливської здобичі.

Сутеніло. Тюбеляй поспішав: до мисливського намету треба йти ще години з півтори. Лише дуже цінна здобич тепер могла привабити його. Все ж одного разу він зупинився: просто на нього біг олень

Олень теж вчасно помітив мисливця і повернув назад. Тюбеляй вистрілив і не поцілив: було дуже далеко.

Собаки вискнули й кинулися за звіром. Вовчі шкури заважали їм бігти, і прудкий олень зникав удалині.

Коли Тюбеляй підійшов до оленячого сліду, він так само, як і старий Тоскан, пізнав його.

— Шкода, шкода,— голосно сказав сам до себе мисливець.

Гукнувши собак, Тюбеляй швидше зачовгав лижами. Уже зовсім смеркало, коли він підійшов до намету. Оротук і Тоскан повернулися раніше і розмовляли з гостем — пастухом Ельяном.

— Ну, розповідайте про свої успіхи,— звернувся до мисливців оленячий пастух.

— А що ти нам скажеш? — і собі спитав Тоскан.

Пастух розповів:

— Просили мене товариші порадувати вас доброю звісткою: вовків таки поменшало. Знищили ми їх чимало. Але,— Ельян зітхнув,— з'явився у нашій місцевості триногий вовк і чинить велику шкоду. Щоночі нападає він на свійських оленів. Щодня він нищить звіра у наших пастках. Багато хто бачив його, але нікому не пощастило його вбити. Є ухвала улусної Ради — видати тому, хто вб'є цього вовка, нагороду, таку саму, як за сто звичайних вовків.

Мисливці мовчки вислухали пастуха. Тільки Оротук тихо сказав Тюбеляєві:

— А у мене на одного вовка поменшало. Це ж, безперечно, той, що залишив ногу у моїй пастці.

— Ну що ж, постріляли вже багато їх. Вб'ємо і цього триногого,— запевнив пастуха Тоскан.

Потім Тюбєляй розповів про свою зустріч з оксамитовим оленем. Слухаючи те оповідання, Оротук розхвилювався.

"Значить, той олень десь близько",— думав він.

ЗУСТРІЧ РОДИЧІВ

У різних напрямах ішли вовк і олень. Над тундрою стояла місячна ніч. Коли місяць ховався за пошматовані хмари, здавалось, що тундра загорталась у волохату темряву. І вовк, і олень були самітні. Олень єдиний врятувався з стада, яке винищила вовча зграя. Вовк одбився від зграї, ускочивши в пастку. Він врятувався, одгризши собі ногу. Та тим часом мисливці розігнали його зграю.

І от вовк шкандибав на трьох ногах, поволі посуваючись на північ.

Олень біг на південь.

Вони розминулись недалеко один від одного, не зустрівшись.

Коли олень ставив копито на землю, то чувся звук, наче в копиті тріщала якась кісточка. Так, потріскуючи копитами, оксамитовий олень наближався де великого табуна свійських оленів. Той табун доглядав Ельян із своїм помічником та десятком собак. Доглядали вони пильно, але не помітили, як троє оленів дуже далеко одійшли од табуна. Вони пройшли через пасмо горбів і знайшли багато паші під снігом. Там і залишились на ніч.

Їх і почув оксамитовий олень, потягши носом повітря. Хоча запах був і не зовсім звичайний, але це, безперечно, були олені. Дикий олень обережно наближався до них.

Один із свійських оленів повернувся до нього. Оксамитовий олень здригнувся. Був один момент, коли він хотів кинутись навіть навтіки, проте олень не виявив до нього ворожості, і він зостався. Вони дивились один одному у вічі. Інші два перестали жувати і собі підвели голови. За хвилину два олені,— один свійський, другий дикий,— терлись шиями один об одного. Так відбулося перше знайомство. Потім усі вчотирьох вирішили спочивати. Один олень підгорнув ноги і ліг. Троє, в тому числі і оксамитовий, продовжували навстоячки жувати жуйку.

Місяць виплив з-за хмари, наче човен з-за острова і залив своїм сяйвом тундру.

Все здавалось нерухомим у тому сяйві. Але так тільки здавалось. Враз оксамитовий олень насторожився. Він високо підняв голову, прислухався, нюхнув повітря й стрибнув убік з усієї сили. Свійські олені теж кинулись навтіки.

ВОВЧИЙ ГІН

Сполохали оленів вовки. Один свійський олень став їхньою жертвою. Двоє інших зникли в напрямі, де пасся табун Ельяна.

Решта вовків кинулась навздогін за оксамитовим оленем. То був шалений гін.

Високо підвівши голову, широко роздуваючи ніздрі, він щосили викидав уперед ноги.

З-під задніх копит бризками розлітався сніговий пил. Місячні бліки на кінчиках рогів витягалися в повітрі золотою ниткою, як слід від кинутої жаринки у темряві.

Четверо дужих вовків переслідувало оленя. Шістнадцять вовчих ніг здавались тисячею, коли б дивитись на них збоку,— так швидко бігли вони.

Розлютовані й розохочені лихі звірі забули про все. Вони переганяли один одного. Запах оленя бив їм у ніс і перехоплював дух. Очі у вовків люто горіли, впиваючись в оленя. Роти у них були порозкривані, і гострі зуби блищали в місячному сяйві.

Відстань між вовками і оленем, що спочатку була чимала, почала зменшуватись.

Вовки наздоганяли оленя.

Вовк, що біг попереду, упивався пахощами живого м'яса. Він, мабуть, уже відчував у своїй розгаряченій пащеці теплу оленячу кров. Дико вискнув цей вовк і стрибнув так, що між ним і оленем залишилось не більше як два метри. Тільки задні копита оленячі не дозволяли йому вчепитися в свою жертву. Вони щосекунди злітали високо вгору, і вовк знав, що коли б він потрапив під них, то вже не підвівся б ніколи. Щоб схопити оленя, треба зрівнятись із ним, плигнути йому на спину, вп'ястися зубами в шию.

Чотири вовки наздоганяли оленя. Але сталося те, чого жоден вовк не сподівався. Затримавшись тільки на десяту частку секунди, оксамитовий олень з такою силою хвицнув копитами переднього вовка, що той без духу одлетів геть. Олень удесятерив швидкість свого бігу і скоро почав віддалятись од решти вовків.

А ті, зупинившись, кинулися шматувати свого мертвого товариша.

Олень біг далі. А потім, радісно зітхнувши, пішов поміж горбами.

Враз несподівано щось важке впало йому на спину. То плигнув триногий вовк.

НІЧ ПЕРЕМОГИ

"Ніч яка місячна",— думав Оротук, лежачи в наметі. Йому не спалось. Одна думка перебивала іншу Він непокоївся своїми мисливськими невдачами Напередодні Тоскан убив дев'яносто сьомого вовка. Тюбеляй нараховував вісімдесят шість вовчих шкур. А Оротук мав тільки тридцять вісім

Нерадісні були думки Оротука. Та ось він почув десь далеко вовче виття. Він схопився, узяв рушницю і вийшов. Його старші товариші спали.

"Коли б мені побачити цих вовків,— думав Оротук.— Адже ще жодного вовка, якого я бачив, не минала куля. Тільки, на жаль я мало їх бачу". Він пройшов повз нарти і, не кличучи за собою собак, попросту вав до кущів Ішов, прислухаючись до вовчого виття Часом воно затихало, потім чулося знову Це було десь дуже далеко "То, мабуть, вовки виють на місяць,— думав Оротук,— Чи прийдуть вони сюди?"

Він наближався до кущів І враз із-за них прожогом вискочило якесь страховище. Так зразу видалось мисливцеві. Наступної хвилини він зрозумів: то був олень, верхи на ньому сидів вовк і гриз оленеві шию.

З неймовірною швидкістю Оротук підніс рушницю.

Собаки, почувши постріл, посхоплювались і загавкали. Цей галас збудив Тюбеляя і Тоскана. Обидва вискочили з намету. Недалеко побачили велику тварину, розпластану на снігу, а біля неї схиленого Оротука.

Вони підійшли до нього. На снігу лежав оксамитовий олень. Під ним сніг набрякав кров'ю. На олені був вовк. Він і мертвий не випускав шию оленя. Оротук ножем розімкнув йому зуби.

Олень важко дихав. Красиві очі злякано дивились на людей. Оротука обгорнув великий жаль.

— Це оксамитовий олень. Він, мабуть, зараз помре.

Тоскан мовчки почав оглядати оленя. Оротук і Тюбеляй стежили за ним.

Та ось Тоскан закінчив свою справу і підвів голову.

— Оротук,— сказав він,— спутай добрими мотузками ноги своєму оленеві. Його рана не страшна. Цю рану скоро залікує Ельян. Олень упав, бо пристав од довгого бігу.

Радістю засяяло обличчя Орстукове. Йому здавалось, що навіть собаки, плигаючи і лащачись, відчули ту радість. Але ще більша радість охопила його, коли почув слова Тюбеляя:

— А де ж четверта нога цього вовка? Це ж триногий вовк... Той самий, що цінується, як сто вовків.

Дядько обняв небожа:

— Оротук,— сказав він,— це ніч твоєї перемоги.